

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ – ЕАД

София, 1000, ул. "Алабин" 16-20, тел. 02/ 980 0308, факс 02/ 980 0312,
URL: www.ncrdhp.bg, e-mail: office@ncrdhp.bg

Проект: "Изготвяне на Концепция за туристическо
райониране на България"

Приложение 2

Анализ на опита в туристическото райониране на други страни

София, юли 2014 г.

Съдържание

ИРЛАНДИЯ	3
Обща информация за страната и дял на туризма в икономиката	3
Административно-териториално деление и управление на местно и регионално ниво.....	3
Туристически райони и регионални туристически организации	4
ХЪРВАТИЯ	8
Обща информация за страната и дял на туризма в икономиката	8
Административно-териториално деление и управление на местно и регионално ниво.....	8
Туристически райони	9
РУМЪНИЯ	13
Обща информация за страната и дял на туризма в икономиката	13
Административно-териториално деление и управление на регионално ниво.....	13
Туристическо райониране	15
ОБОБЩЕНИЕ НА ЧУЖДЯ ОПИТ В РАЙОНИРАНЕТО	21
ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:	23

Фигури в текста

Фиг. 1. Традиционни графства и административни териториални единици в Ирландия	3
Фиг. 2 Райони от ниво NUTS III и NUTS II в Ирландия (Ейре)	4
Фиг. 3 Туристически райони и исторически провинции на о. Ирландия.....	5
Фиг. 4 Териториален обхват на NUTS 2 районите на Хървания	9
Фиг. 5 Туристически райони на Хърватия	10
Фиг. 6 Структура на нощувките по туристически райони	12
Фиг. 7 Административни окръзи и региони за икономическо развитие	13
Фиг. 8 Териториален обхват на членовете на Федерацията на асоциациите за туристическа промоция на Румъния	15
Фиг. 9 Клъстери на туристическото развитие в Румъния (MASTER PLAN..., 2007-2026)	16
Фиг. 10 Потенциални входни пунктове (възлови центрове) на туристическите клъстери в Румъния (MASTER PLAN..., 2007-2026)	17
Фиг. 11 Исторически райони на Румъния.....	18
Фиг. 12 Исторически райони и административни окръзи в Румъния	19

Таблицы в текста

Табл. 1 Основни количествени параметри на туристическите райони в Ирландия	7
Табл. 2 Основни данни за NUTS 2 районите на Хървания	8
Табл. 3 Основни акценти в маркетинга на туристическите райони на Хърватия	10
Табл. 4 Основни количествени параметри на туристическите райони в Хърватия	12
Табл. 5 Основни количествени параметри на историческите (маркетинговите туристически) райони на Румъния	20
Табл. 6 Основни параметри на туризма и туристическите райони в проучените чужди държави – обобщение	21

Ирландия

Обща информация за страната и дял на туризма в икономиката

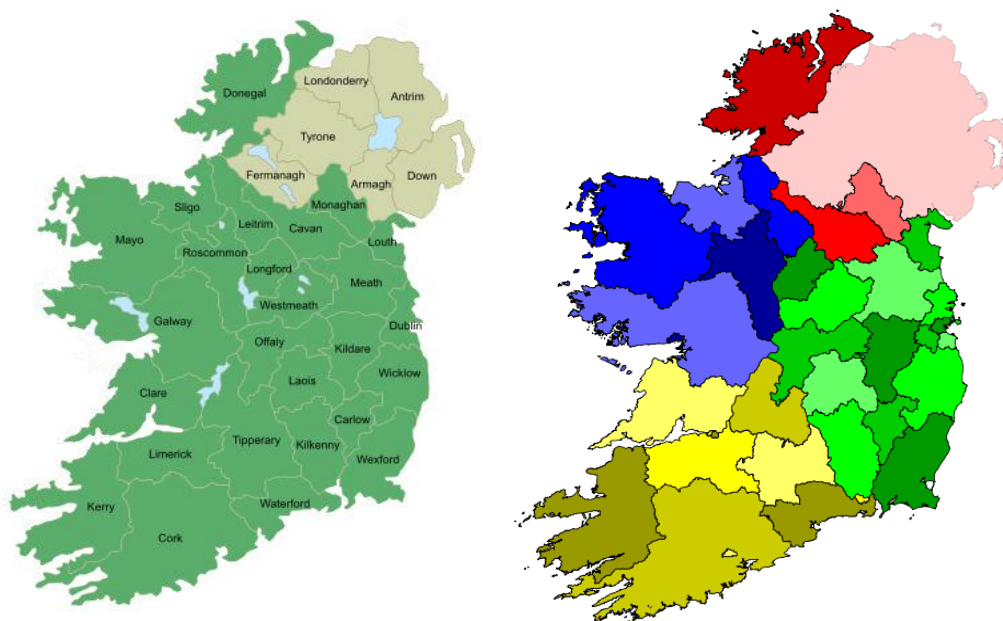
Република Ирландия (Ейре) е по-малка от България по площ и население, със сходни показатели за обем на туризма, но с по-ниска относителна тежест на сектора в местната икономика. Страната заема около 5/6 (70 хил. км²) от територията на о. Ирландия, а останалата 1/6 е заета от Северна Ирландия - част от Обединеното кралство. По данни от преброяването през 2011 г. населението на Ейре е 4,6 млн. души. Броят на чуждестранните посетители през 2012 г. е 6,3 млн. д. (Failte Ireland, 2012). По данни на Световния съвет за пътувания и туризъм за 2013 г. (WTTC, 2014), преките приходи от сектора в Ирландия възлизат на 3,5 млрд. евро (2,2% от БВП), а общите – на 14,7 млрд. евро (9% от БВП). За България тези стойности са съответно 3 млрд. евро (3,7%) и 10,6 млрд. евро (13,3%). Пряко заетите в туризма на Ирландия са 42 500 д. (2,3% от общата трудова заетост), а в България – 100 100 д. (3,4%).

Административно-териториално деление и управление на местно и регионално ниво

В Ирландия съществуват няколко вида териториално деление на местно ниво – 26 традиционни графства (Фиг. 1а), 34 административни единици (29 графства и 5 града – Фиг. 1б) и близо 3 500 електорални териториални единици¹. Градовете в 4 от традиционните графства (Cork, Galway, Limerick, and Waterford) са обособени като самостоятелни административни единици със същото име; едно от традиционните графства (Tipperary) е разделено на две административни графства, а друго (Dublin) е разделено на три административни графства + град Дъблин. Управлението на най-ниското териториално равнище е представено от съвети на графствата и градски съвети, чиито членове се избират за период от 5 години.

В политическо отношение Ирландия е децентрализирана унитарна държава, подобно на Дания Финландия и Швеция (World bank, 2011). За разлика от България, където няма реална регионална власт (а само регионални структури на централната власт), тук има междинна власт (над местното ниво) с ограничена автономия, но без законодателни правомощия.

Фиг. 1. Традиционни графства и административни териториални единици в Ирландия

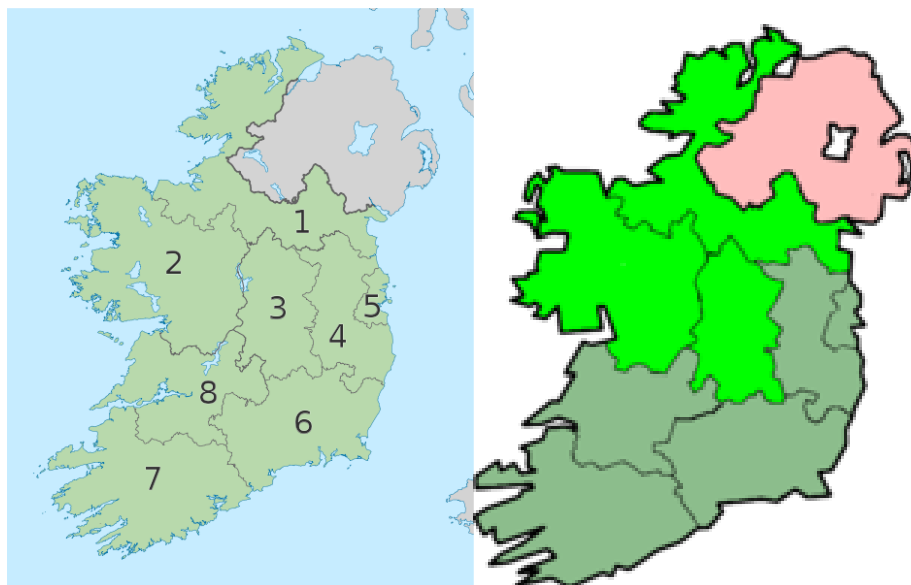

¹ <http://www.cso.ie/en/census/census2011boundaryfiles/>

Регионалните власти в Ирландия са създадени със Закона за местното управление (1991) и започват да функционират от 1994 г. в новосъздадените **8 района на ниво NUTS III** по номенклатурата на ЕС: 1) *Border Region*, 2) *West Region*, 3) *Midlands Region*, 4) *Mid-East Region*, 5) *Dublin Region*, 6) *South-East Region*, 7) *South-West Region* и 8) *Mid-West Region* (Фиг. 2а). Регионалните власти не се избират директно, а включват между 21 и 37 члена на градските съвети и съветите на графствата на територията на района (Monero, 2012). Основната им роля е да наблюдават и регулират изразходването на средствата от СФ на ЕС, както и да осъществяват координация на публичните услуги чрез регионално планиране. Всяка структура на регионалната власт има директор и малък постоянен персонал. Финансирането на тези структури се осъществява главно от местните власти – пропорционално на броя на населението в съответната административна единица. Осигурява се и допълнително финансиране за дейностите, свързани със СФ на ЕС (Callanan and Keogan, 2004).

През 1999 г. е въведено териториално деление на по-високо равнище, при което чрез групиране на NUTS III районите, Ирландия е разделена на 2 района на ниво NUTS II: 1) *Southern and Eastern Region* и 2) *Border, Midland and Western Region* (Фиг. 2б). Тези два района се използват предимно за статистически цели, но имат регионални съвети, чиито членове се номинират от местните власти, като задължително изискване е те да участват и в органа за управление на NUTS III районите (регионалните власти) (Callanan and Keogan, 2004).

Фиг. 2 Райони от ниво NUTS III и NUTS II в Ирландия (Ейре)

Туристически райони и регионални туристически организации

Туристическото райониране на Ирландия датира от 60-те години на XX в., когато са създадени 8 регионални туристически организации в районите: 1) *Dublin*, 2) *Ireland East*, 3) *South East*, 4) *South West (Cork/Kerry)*, 5) *Shannonside*, 6) *West*, 7) *North West* и 8) *Midlands (Lakelands)*. През 80-те години осемте регионални туристически организации са редуцирани на 6, чрез преобразуване на район Shannonside и обединението на районите Dublin и Ireland East. В началото на 90-те години районите Dublin и Ireland East отново се разделят, като регионалните туристически организации се връщат към първоначалната си структура. Малко по-късно Ireland East се обединява с Midlands. По същото време регионалните туристически организации са преименувани на регионални туристически власти².

² <http://www.failteireland.ie/> - официален сайт на Националната туристическа организация Failte Ireland

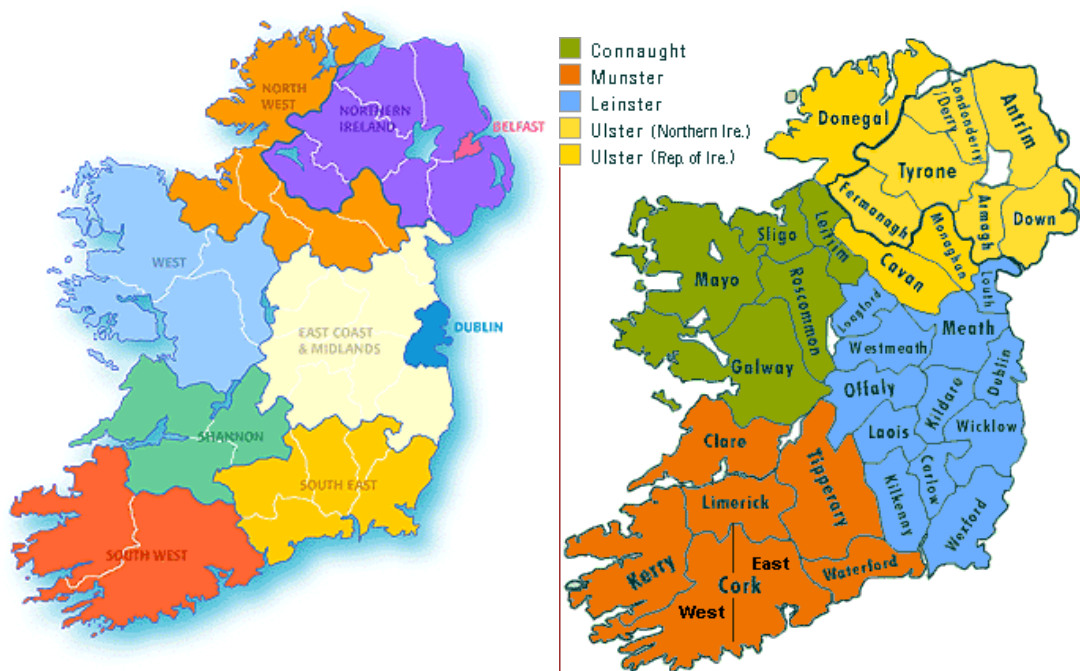
Седемте регионални туристически организации в Ейре функционират под шапката на **Националната туристическа организация Fáilte Ireland** (Failte от ирландски – добре дошли), като я подпомагат в туристическия маркетинг и по-широко - за постигане на целите на националната туристическа политика. По-конкретно дейността им включва³:

- Проучвания на посетителите чрез местните ТИЦ;
- Развитие на туристическия продукт;
- Разработване на стандарти за туристическата дейности и мониторинг на тяхното приложение;
- Маркетингова и промоционална дейност на регионално ниво;
- Подпомагане на предприемачите в района да осъществят партньорства и нови бизнес инициативи.

Понастоящем три от регионалните туристически организации на Ейре поддържат собствени интернет сайтове с подробна информация за туристическото предлагане на съответния район (Дъблин, Северозападен и Югоизточен)⁴, в т.ч. интересни места за посещение, атракции и събития, заведения за настаняване (с възможност за онлайн резервации) и пр. Останалите организации препращат към централния сайт за туристическа промоция на Република Ирландия⁵, поддържан от Националната туристическа организация Fáilte Ireland.

През 2000 г. в резултат на Споразумението от Разпети петък (1998) е създадена организацията **Tourism Ireland** със задача да координира маркетинговата дейност на двете национални туристически организации, действащи на територията на острова - **Fáilte Ireland** (Ейре), и **Агенцията по туризъм на Северна Ирландия**. Така, целият остров осъществява съвместен маркетинг, като се представя на международните пазари с общо **8 туристически района, 7 от които са в Република Ирландия, а 1 е в Обединеното кралство** (Фиг. 3а).

Фиг. 3 Туристически райони и исторически провинции на о. Ирландия

³ <http://factsonline.agriculture.gov.ie/support+agencies/department+of+arts,+sports+and+tourism.htm>

⁴ <http://www.visitdublin.com/>; <http://www.irelandnorthwest.ie/>; <http://www.southeastireland.com/>

⁵ <http://www.discoverireland.ie/>

Както се вижда от сравнението между Фиг. 3а и Фиг. 3б, туристическите райони на Ирландия НЕ са обособени на базата на четирите исторически провинции Connaught, Munster, Leinster и Ulster, последната от които е разделена между Ейре (3 графства) и Северна Ирландия (6 графства). Вместо това, те в голяма степен се припокриват със статистическите райони на ниво NUTS III (Фиг. 2а). Главната разлика е, че NUTS III районите Midlands Region и Mid-East Region са обединени в туристически район *East Coast & Midlands*, към който е отнесено и графство Louth от граничния статистически район. Обхватът на туристическите райони е почти изцяло съобразен с границите на административните графства. Има само с едно изключение – графство Offaly е разделено между два туристически района - *Shannon* и *East Coast & Midlands*.

При представянето на туристическите райони на о. Ирландия, наднационалната агенция за маркетинг Tourism Ireland⁶ акцентира върху следните им особености:

1) Dublin - столица и най-голям град на Ирландия с богата история, за която свидетелстват археологическите останки, датиращи отпреди няколко хиляди години. Дъблин е известен с григорианската си архитектура и с многото си красиви площи. Особен интерес представляват големият парк St. Stephen's Green, най-старият ирландски университет "Тринити коледж", Дъблинският замък и катедралата "Свети Патрик".

2) The East Coast & Midlands – впечатляващи замъци и катедрали, красиви паркове и градини; седалище на ирландските крале, родина на празника Halloween и център на много съвременни събития и фестивали.

3) The West - очарователен оазис на красотата със скалисти пейзажи, древни езически светилища и религиозни обекти, в т.ч. и такива, свързани със Св. Патрик.

4) Shannon Region - предлага пасторалното спокойствие на р. Шенън и мочурищата около нея; родно място на изобретателя на подводницата.

5) The South West – графствата Кери и Корк с красиви природни пейзажи и най-високата планина на Ирландия, както и две пристанища с голяма историческа стойност, които са били отправна точка към „новия свят“ на Америка и Австралия.

6) The South East – най-старият град в Ирландия (Уотърфорд) и красивият замък Килкени, съпоставим със замъците на Единбург, Лондон и Бавария, където са живели и прародителите на принцеса Даяна; голям оперен фестивал в Уиксфорд.

7) The North West – вероятно най-романтичният район на Ирландия с малки селца, свързани от тихи междуселски пътища, красиви планини и искрящи езера; родно място на някои от най-известните ирландски писатели и изобретатели.

8) Northern Ireland (част от Обединеното кралство) – страната на Bushmills и Св. Патрик, където се намира и неговият гроб; Londonderry – един от малкото градове със запазени крепостни стени в Европа; Белфаст – градът, в който е построен Титаник; в Северна Ирландия са корените на много американски президенти.

Наред със специфичните туристически атракции, до голяма степен всички райони промотират сходен имидж, свързан с красивата природа, разходки, колоездене, чист въздух, спокойствие и общуване с гостоприемните ирландци, които имат славата на най-приятелски настроените хора в Европа. Друг акцент в представянето на

⁶ <http://tourismirelandinfo.com/>

районите са разнообразните културни събития и младежкия дух в градовете, където над 50% от населението е на възраст под 30 години.

Националната туристическа организация Fáilte Ireland набира териториална информация за туризма в Република Ирландия на ниво графства и туристически райони. Наличните данни за хотелската база на регионално ниво (Hotel Review, 2012) могат да бъдат ориентир за „големината“ на туристическите райони по основни показатели (Табл. 1).

Табл. 1 Основни количествени параметри на туристическите райони в Ирландия

	Брой графства	Площ (кв. км)	Население	Капацитет на хотелите (бр. легладенонощия), 2012	Брой нощувки в хотели, 2012	Площ - дял	Население - дял	Легладенонощия - дял	Нощувки - дял
Dublin	1	921	1 273 069	15 728 000	7 603 000	1%	28%	33%	36%
East & Midlands	8	12 532	898 051	5 585 000	1 870 000	18%	20%	12%	9%
South East	5	9 302	497 578	4 585 000	2 013 000	13%	11%	9%	9%
South West	2	12 208	664 534	8 158 000	3 867 000	17%	14%	17%	18%
Shannon	4	9 082	417 671	4 154 000	1 542 000	13%	9%	9%	7%
West	3	14 286	445 356	5 799 000	2 648 000	20%	10%	12%	12%
North West	5	11 496	391 994	4 384 000	1 802 000	16%	9%	9%	8%
Total	28	69 826	4 588 252	48 393 000	21 345 000	100%	100%	100%	100%

Забележка: Общият брой на графствата отразява „традиционните“ графства, които са разделени между 2 района само в два случая: Tiperrary (Shannon и South East) и Offaly (Shannon и East & Midlands)

Източници: Ordnance Survey Ireland - National Mapping Agency (<http://www.osi.ie>); Резултати от преброяване 2011 (<http://www.cso.ie>); Failte Ireland – Hotel review 2012 (<http://www.failteireland.ie>)

От представените данни личи, че туристическите райони не се различават драстично по площ, население, настанителен капацитет и обем на туристическото търсене. Изключение прави само районът на Дъблин, който обхваща едва 1% от територията на страната, но в него са концентрирани 28% от населението, 33% от капацитета на хотелите и 36% от реализираните нощувки. На второ място по големина от гл. т. на туристическото развитие се нарежда Югозападният район (Корк-Кери) с над 20 хил. легла и близо 4 млн. нощувки (17-18%). Най-малките райони са Шенън и Северозападния – в тях живеят около 400 хил. души (под 10% от населението); те разполагат с малко над 10 хил. легла в хотели (9% от настанителния капацитет), а броят на реализираните нощувки е малко над 1,5 млн. (7-8%).

Хърватия

Обща информация за страната и дял на туризма в икономиката

В съвременните си граници Хърватия има площ от 56 594 km² (приблизително два пъти по-малко от територията на България) и население от около 4,3 млн. души. Същевременно, по данни на Световния съвет за пътувания и туризъм (WTTC, 2014) през 2013 г. преките приходи от туризма на Хърватия възлизат на 12,1% от БВП, а общите – на 27,8% от БВП, което е значително повече от България – съответно 3,7% и 13%. Пряко заетите в туризма на Хърватия са 138 хил. души (13,3% от общата трудова заетост), а в България – около 100 хил. души (3,4%).

Административно-териториално деление и управление на местно и регионално ниво

Република Хърватия се поделва административно на 21 жупани (области), сред които е и град Загреб със статут на област, 429 общини, 126 града и 6756 села.⁷

Всяка област има събрание(скупщината), с членове избрани чрез преки местни избори. Изпълнителната власт на всяка област е правителство, което се оглавява от областен управител (на хърватски *Župan*), с изключение на Загреб, където кметът на града оглавява изпълнителната власт. Областите се финансират от централното правителство, както и от предприятия на територията им, и от областни данъци и такси. Областите са натоварени с отговорности в областта на публичните услуги, основното и средното образование, здравеопазването, социалните грижи, администрацията, отнасяща се до селското стопанство, горското стопанство, лова и риболова, минното дело, промишлеността и строителството, както и управлението на пътната транспортна инфраструктура и други услуги за икономиката на областно ниво. Тези отговорности са споделени с централното правителство и местните (градски и общински) правителствата в зависимост от задачите на съответните нива.

Всяка община и град има представителен орган - общински/градски съвет. Броят на членовете им се определя в зависимост от броя на населението. Изпълнителният орган е общински/градски кмет. Членовете на представителните и изпълнителните органи са избират пряко за 4-годишен мандат. Общините и населените места изпълняват задачи, които се отнасят до населените места и жилищната политика, пространственото и градското планиране, БКС, обществения ред, грижи за децата, социални помощи, първична медицинска помощ, предучилищно и начално образование, защита на потребителите и гражданска защита.

От септември 2012 г. на ниво NUTS 2 страната се поделва на два района, границите на които съвпадат с областни граници: **1) Континентална Хърватия** и **2) Адриатическа Хърватия**. Основни данни за двата района са представени в Табл. 2.

Табл. 2 Основни данни за NUTS 2 районите на Хърватия

	Континентална Хърватия	Адриатическа Хърватия
Код	HR04	HR03
Площ	31,889 km ²	24,705 km ²
Брой на населението	2,939,900	1,465,200
Гъстота на населението	92/km ²	59/km ²
БВП на глава от населението	€ 14,500	€ 14,200

⁷ http://www.dzs.hr/default_e.htm

Териториалният обхват на двата района от ниво NUTS 2 е представен на Фиг. 4.

Фиг. 4 Териториален обхват на NUTS 2 районите на Хървания

Туристически райони

Основата на използваната в Хърватия схема от туристически райони е предложена още в Стратегията за развитие на туризма в Хърватия до 2010 г.⁸, окончателно завършена през 2003 г. Тя включва **9 туристически района** и е разработена от DEG⁹ (German Investment and Development Company) през 2001 г., като е широко обсъдена на областно ниво и приета от Хърватския туристически борд. В стратегията районите са посочени с тяхната специализация. Районите са: Zagreb, Central Croatia, Slavonia, Istria, Kvarner and mountains, Dalmatia Zadar, Dalmatia Šibenik, Dalmatia Split, Dalmatia Dubrovnik. Не е открита конкретна информация за подхода и критериите за обособяването на районите.

Междувременно Хърватският национален туристически борд, с помощта на испанската консултантска компания THR, разработва вариант на стратегия за хърватския туризъм до 2020 г., в която Хърватия е разделена на 10 туристически региона.

Настоящата схема на туристическите райони, създадени основно с маркетингова цел, е официализирана с нормативен акт¹⁰ през 2010 г. Тя включва **10 туристически района** (Фиг. 5), като разликата с предходната е в обособяването на самостоятелен район *Lika-Karlovac*. В официално приетата стратегия до 2020 г.¹¹ в детайли е изяснена тяхната специализация с водещи и допълващи видове туризъм.

⁸ "Croatian Tourism Development by 2010", final version, 18.09.2013

⁹ Integrated Overall Regional Approach to Reorganizing and Developing the Tourist Industry in Croatia and Montenegro, Touristic Masterplan for Montenegro, Executive summary, DEG, 2001

¹⁰ www.mint.hr – Официален туристически сайт на Хърватия

¹¹ <http://www.mint.hr/UserDocsImages/130426-Strategija-turizam-2020.pdf>

Фиг. 5 Туристически райони на Хърватия

Туристическите райони отразяват естествената физикогеографска подялба на страната на три природни области – Славония, Далмация и полуостров Истрия, макар че някои от тях са поделени на няколко туристически района. Няма информация за съществуването на специални структури, които да се занимават с тяхното управление. Нещо повече, от нормативните документи става ясно, че финансирането е насочено към туристическите сдружения от различен ранг, които се занимават с рекламата на хърватския туризъм. На институционалния сайт на Хърватския туристически борд очертаните 10 района са наречени „клъстери“. Туристическите райони покриват цялата територия на страната и съвпадат с областните граници - 6 от районите съвпадат с административни области, един район обхваща 2 области, гр. Загреб е отделен като самостоятелен район и останалите 2 района обхващат съответно 5 и 7 области. Туристическите райони компактно попадат в един от двата района на ниво NUTS 2 - единственото изключение е туристически район Lika – Karlovac, който се състои от две административни области и те са отнесени към различни райони.

При представянето на туристическите райони се набляга върху основните им отличителни характеристики, съобразно наличните туристически ресурси и създадения туристически продукт. Основните акценти в маркетинговата комуникация са представени в Табл. 3.

Табл. 3 Основни акценти в маркетинга на туристическите райони на Хърватия

Туристически район	Основни акценти в маркетинга
Istria	Скрита градина на красотата, която отваря вратата на слънчевото и топло Средиземно море; кристално чисто море, чисти брегове и пристанища, оживени от рибарски лодки. Малки, живописните средновековни градове с тесни каменни улички, накацали по върховете на хълмовете излъчват спокойствие и очарование.

Kvarner	Светът на модерните бляскави туристически курорти с над 150-годишна традиция.
Lika – Karlovac	Пейзажи на мечтите – езера и национални паркове.
Dalmatia – Zadar	Богат на историческо наследство и удивително красива природа. Интензивни цветове, хармония между яркото синьо на морето, тъмнозеленото на борови дървета и маслинови горички и блестящото бяло на далматинските скали.
Dalmatia – Šibenik	Бели карстови скали и лазурно море, яхтинг рай.
Dalmatia – Split	Маслини и ароматни растения, блясък на бял камък, зелена растителност и извисяващ се планински масив на Biokovo, чиито разклонения достигат чак до морето. Красотата на района е още по-приказна заради множество исторически събития, паметници и културни прояви.
Dalmatia – Dubrovnik	Векове на наследство, създадено от уменията на най-добрите строители и художници. Топъл средиземноморски климат с горички от лимони, портокали и мандарини, разкошни палми и агаве, ренесансови паркове и цветни градини на средновековния каменни дворци и ненатрапчиви манастири.
Central Croatia	Континенталният характер на страната, с низините идеално допълнени от меки хълмове и полегати склоновете покрити с лозя, широколистни гори, средновековни крепости, замъци и имена.
Slavonia	Митичен регион, който в продължение на векове съхранява своите съкровища. Характеризира се безкрайната шир на златните равнини на панония и многобройни реки, традиционни селища, термални извори, защитените територии.
City of Zagreb	Град, създаден по мярка на човека, с дълга история и богато културно наследство; типичен европейски метрополис в много отношения, но в същото време град, който гостите ще запомнят с очарованието на неговия център и гостоприемството на неговите граждани.

Туристическите райони, за които Хърватският институт по туризъм предоставя информация до 2012 г. са 7 на брой¹²: 1) *Istria* (съвпада със съответната област); 2) *Kvarner and Gorski kotar* (включва County of Lika-Senj and County of Primorje-Gorski kotar); 3) *Region of Zadar* (съвпада със съответната област); 4) *Region of Šibenik* (съвпада със съответната област); 5) *Region of Split-Makarska* (съвпада със съответната област); 6) *Region of Dubrovnik* (съвпада със съответната област); 7) *Central Croatia* (включва County of Bjelovar-Bilogora, County of Slavonski Brod-Posavina, County of Karlovac, County of Koprivnica-Križevci, County of Krapina-Zagorje, County of Medimurje, County of Osijek-Baranja, County of Požega-Slavonia, County of Sisak-Moslavina, County of Varaždin, County of Virovitica-Podravina, County of Vukovar-Sirmium and County of Zagreb).

За първи път статистическа информация за 10-те района се публикува от института в средата на 2013 г. Основни количествени данни за туристическите райони са представени в Табл. 4.

¹² <http://www.itzg.hr/UserFiles/Pdf/Projekti/Informacije/Hrvatski-turizam-u-brojkama-2011-Broj-04.pdf>

Табл. 4 Основни количествени параметри на туристическите райони в Хърватия

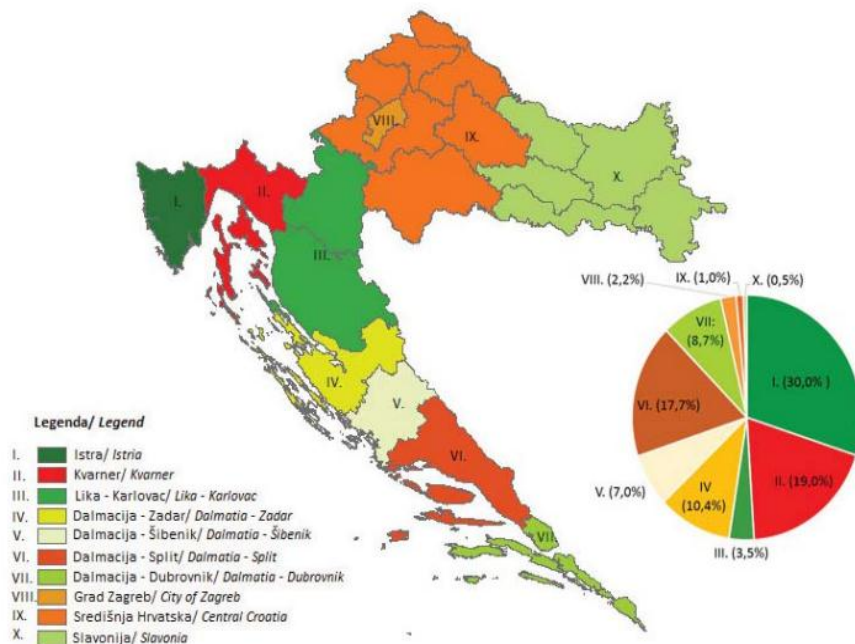
Туристически райони	Брой области	Площ (кв. км)	Население (2011)	Брой нощувки 2013 (хил.)	Площ - дял	Население - дял	Легла - дял	Нощувки - дял
Istra	1	2813	208055	19445	5%	5%	27%	30,0%
Kvarner	1	3588	296195	12348	6%	7%	19%	19,0%
Dalmacija Zadar	1	3646	170017	6748	6%	4%	12%	10,4%
Dalmacija Šibenik	1	2984	109375	4514	5%	3%	8%	7,0%
Dalmacija Split	1	4540	454798	11468	8%	11%	19%	17,7%
Dalmacija Dubrovnik	1	1781	122568	5618	3%	3%	7%	8,7%
Lika- Karlovac	2	8979	179826	2274	16%	4%	4%	3,5%
Središnja Hrvatska	7	15136	1148040	617	27%	27%	1%	1,0%
Slavonija	5	12486	805998	344	22%	19%	1%	0,5%
Zagreb	1	641	790017	1452	1%	18%	2%	2,2%
Total	21	56594	4284889	64828	100%	100%	100%	100%

Източник: <http://www.iztg.hr/UserFiles/file/institut/Hrvatski-turizam-u-brojkama-2013-Broj-04.pdf>

Туристическите райони на Хърватия са относително съизмерими по териториален обхват, като изключим Славония и Средна Хърватия, които са значително по големи по площ и концентрират значителен дял от населението на страната, но са слабо развити в туристически аспект. Към изключенията можем да отнесем и град Загреб, който е обособен като самостоятелен район и обяснимо е с най-малка площ, но с 18% от населението на страната. Структурата на нощувките по туристически райони е представена на Фиг. 6¹³, като с най-голям дял се открояват районите Istria, Kvarner и Dalmacija Split.

Фиг. 6 Структура на нощувките по туристически райони

Structure of tourist nights by tourist regions, January – December, 2013

¹³ <http://www.iztg.hr/UserFiles/file/institut/Hrvatski-turizam-u-brojkama-2013-Broj-04.pdf>

Румъния

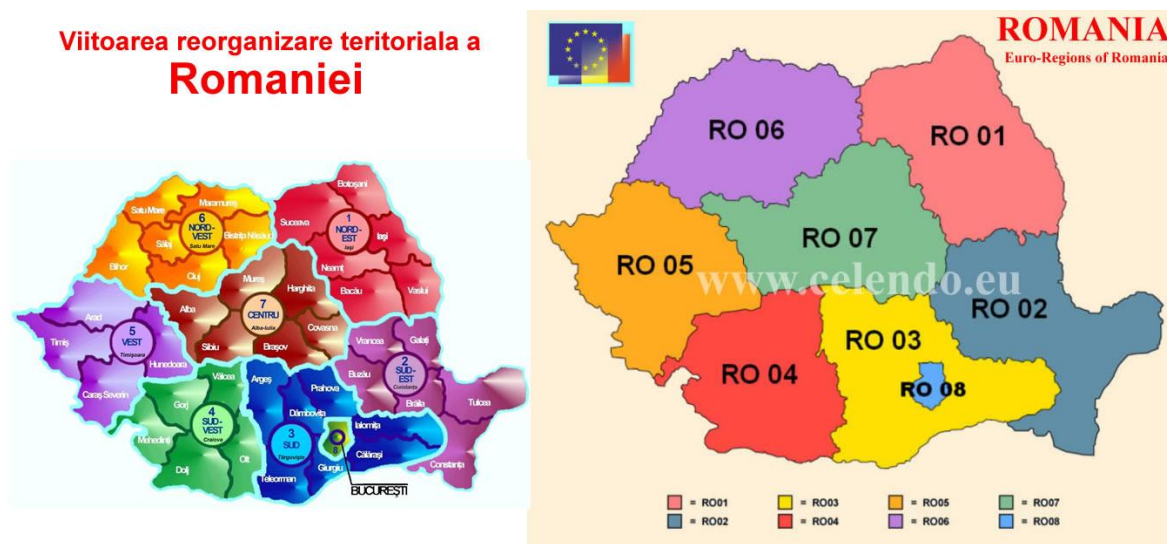
Обща информация за страната и дял на туризма в икономиката

Румъния е около 2 пъти по-голяма от България по площ (238 хил. кв. км.) и близо 3 пъти – по население (22 млн. жители), но е традиционно сравнявана с България през последните години по основни характеристики на политическото, икономическото и социалното развитие. Двете страни са типични унитарни държави с двустепенно управление, представено от пряко избираеми централна и местна власт. Подобно на България, Румъния разполага с голям природен и културен туристически потенциал, който в голямата си част все още не е достатъчно усвоен и промотиран. Същевременно, туризмът има значително по-малка тежест в икономиката на страната – по данни на Световния съвет за пътувания и туризъм (WTTC, 2014) през 2013 г. преките приходи от сектора в Румъния възлизат на 1,6% от БВП, а общите – на 5,1% от БВП, докато за България тези дялове са съответно 3,7% и 13,3%. Пряко заетите в туризма на Румъния са 212 500 д. (2,4% от общата трудова заетост), а в България – 100 100 д. (3,4%).

Административно-териториално деление и управление на регионално ниво

В административно отношение Румъния е поделена на 41 окръга, наречени „жудец“ (județ) и столичния окръг Букурещ, който е със специален статут. Административните окръзи са сходни по площ, но с неравномерно разпределение на населението, дължащо се на различната природна и социално-икономическа среда. През 1998 г. със Закона за регионалното развитие в страната са създадени **8 региона за развитие**, чиито обхват е определен въз основа на принципа за териториална цялостност, чрез доброволно обединение на 6-8 съседни административни окръга, като единствено изключение прави районът Букурещ-Илфов, съставен само от два административни окръга (Фиг. 7).

Фиг. 7 Административни окръзи и региони за икономическо развитие

Осемте региона са конфигурирани като статистически териториални единици на ниво NUTS II по номенклатурата на ЕС, със среден размер 13 хил. кв. км. и население около 2,5 млн. души: 1) Североизточен, 2) Югоизточен, 3) Южен, 4) Югозападен, 5) Западен, 6) Северозападен, 7) Централен и 8) Букурещ-Илфов. Те нямат административно предназначение, а подобно на българските райони за

планиране, служат за статистически цели, планиране на регионалното развитие и усвояване на средствата от СФ на ЕС. Така създадените региони са хетерогенни от гл. т. на вътрешната им структура (Surd et al., 2011), което е валидно и по отношение на туризма. Планирането на туристическото развитие и изпълнението на проекти в областта на туризма (особено свързани с инфраструктурното изграждане) обаче, се осъществява именно в рамките на тези региони.

Във всеки от регионите функционира Регионална агенция за развитие - изпълнителен орган с правен статут на НПО. Регионалните агенции са посредническо звено на Министерството на регионалното развитие и туризма и носят отговорност за изпълнението на Регионалната оперативна програма, в т.ч. и по отношение на туризма. Агенциите имат централно седалище в някой от големите градове на региона, както и представителства в центровете на останалите административни окръзи. Главната им роля е да допринасят за устойчивото развитие на съответния район, чрез преодоляване на съществуващите дисбаланси. Най-общо, дейността на регионалните агенции за развитие се свежда до:

- Разработване и прилагане на планове и стратегии за развитие на съответния район
- Осъществяване на връзка между различните регионални политики
- Ефективно използване на човешките и финансовите ресурси (в т.ч. СФ на ЕС) в подкрепа на местното развитие

В рамките на регионите работят и Съвети за регионално развитие с консултативни функции, чиито членове (обикновено на ротационен принцип) са представители на местната власт (кметове и членове на окръжните и общинските съвети) от административните окръзи, градовете и селските общини.

Осемте региона за развитие и съответните агенции и съвети за регионално развитие са обект на критична оценка от гл. т. на ролята им за регионалната политиката на Румъния, в т.ч. и по отношение на туризма (World Bank, 2011; Dodescu & Chirila, 2012). Според оценките, регионалните структури на управление в Румъния нямат ясни фискални и административни правомощия, поради което нямат и силата да налагат решения. Също така, не е особено ясно пред кого трябва да отговарят за дейността си. Прави се извод, че формулата за регионализация на политиката чрез доброволно сдружаване не показва добри резултати, тъй като се създава усложнена институционална система, без ясни фискални и административни ресурси и отговорности на местно и регионално ниво. В доклада на Световната банка (2011) е отправена препоръка да се преосмисли правния статут на агенциите и съветите за регионално развитие, както и да се променят атрибутите на съществуващите региони, за да се подобри регионалната политика на страната. Засега обаче, подобни промени не са предприети.

Официалната статистическа информация за териториалното развитие на туризма в Румъния¹⁴ се предоставя на ниво региони за развитие и административни окръзи, а в отделни случаи и по туристически зони с неизяснен териториален обхват, включващи: 1) *Черноморско крайбрежие*; 2) *Зона за речни круизи*; 3) *Зона за морски круизи*; 4) *Дунавска делта*; 5) *Зона за културен туризъм*; 6) *Зона за поклоннически и религиозен туризъм*; 7) *Планинска зона*; 8) *Зона за балнеолечебен туризъм*; 9) *други зони*.

¹⁴ <https://statistici.insse.ro>

Понастоящем осемте региона за развитие от ниво NUTS II са отразени в структурата на някои от основите браншови туристически организации в Румъния. Така например, организацията на собствениците на спа-съоръжения¹⁵ има осем регионални подразделения във всеки от районите, а Федерацията на румънските работодатели в туризма¹⁶ е представена от вицепрезиденти във всички 8 района. Същевременно, във Федерацията на асоциациите за туристическа промоция на Румъния¹⁷ членуват общо 11 асоциации с местен и регионален обхват на действие, но те не съответстват на регионите за развитие (Фиг. 8).

Фиг. 8 Териториален обхват на членовете на Федерацията на асоциациите за туристическа промоция на Румъния

Туристическо райониране

Още от средата на ХХ в. в Румъния са правени значителен брой изследвания, които идентифицират туристически райони и зони със специфични туристически ресурси, изискващи специфични подходи към териториалното планиране на туризма. Преглед на съществуващия опит в областта на туристическото райониране и типологията на териториите за туризъм и отдих в Румъния (Zaman et al., 2012) показва, че подобно на академичните изследвания в България, в миналото там също са се прилагали различни методически инструменти и критерии, водещи до различни резултати, като **очертаните туристически райони или зони варират между 24 и 6 на брой, и не покриват цялата територия на страната.**

В основния стратегически документ за развитието на туризма в Румъния, разработен от Световната организация по туризъм и румънски експерти за двайсет годишен период (Romania National Tourism Master plan 2007-2026), са очертани **6 ареала с потенциал за туристическо развитие, които също не покриват цялата територия на страната.**

¹⁵ <http://www.spas.ro/>

¹⁶ <http://www.fptr.ro/>

¹⁷ <http://www.federatiaturism.ro/>

Тези ареали са определени като приоритетни за развитието на туризма, въз основа на наличните туристически ресурси и атракции, анализ на достъпността и състоянието на инфраструктурата. Те са наречени „кълъстери“, но нямат очертани граници и не става ясно дали са съобразени с административното деление (Фиг. 9). За всеки от тях са изведени водещи видове туризъм:

- 1) **Букурещ** - културен туризъм, MICE и забавления;
- 2) **Трансилвания** - културен, природен, екотуризм, здравен, ски и приключенски туризъм;
- 3) **Черноморско крайбрежие** - морска рекреация, културен и здравен туризъм, морски круизи;
- 4) **Буковина** - културен туризъм, екотуризм, природно-познавателен, уелнес, ски и приключенски туризъм;
- 5) **Марамуреш** - културен, природен, екотуризм, ски и приключенски туризъм;
- 6) **Дунавската делта** - природен, екотуризм, речни круизи и забавления;

Фиг. 9 Кълъстери на туристическото развитие в Румъния (Master plan..., 2007-2026)

В документа са подчертава, че всеки кълъстер разполага с широк набор от възможности за туризъм, като в рамките на отделните видове туризъм могат да се предложат разнообразни тематични програми и маршрути. За почти всеки кълъстер (без Дунавската делта) са идентифицирани „входни пунктове“ или възлови центрове, като само за най-големия кълъстер (Трансилвания) са посочени два такива центъра, обслужващи съответно северната и южната му част. Тези центрове са избрани на базата на значителен брой критерии, включващи наличието на транспортни връзки (в т.ч. международни) с високо качество и голям капацитет; високо ниво на развитие на наличната туристическа инфраструктура; добре развит сектор на услугите и наличие на образователни институции в сферата на туризма; висококачествени ресурси и атракции, както и наложен туристически имидж. Предложен е примерен списък на такива „входни пунктове“ (центрове) на туристическите кълъстери, които подлежат на по-нататъшно детайлно проучване (Фиг. 10):

Фиг. 10 Потенциални входни пунктове (възлови центрове) на туристическите клъстери в Румъния (Master plan..., 2007-2026)

- **Букурещ** – международен възел на въздушния, автомобилния и ж.п. транспорт; столица и основен административен, бизнес и културен център на Румъния
- **Констанца** – център на морския туризъм с добри международни транспортни връзки (автомобилен, въздушен, железопътен, морски и речен транспорт)
- **Сучава** – център на клъстер Буковина, с международно летище и добре развит автомобилен и жп транспорт
- **Таргу Муреш** – обслужващ център на северната част на клъстер Трансилвания с международно летище и добре развита пътна мрежа
- **Сибиу** - обслужващ център на южната част на клъстер Трансилвания с международно летище и добре развита пътна и жп мрежа
- **Клуж-Напока** - обслужващ център на клъстер Марамуреш с международно летище и добре развита пътна и жп мрежа

Изрично се подчертава, че по-нататъшното развитие на транспортната и туристическата инфраструктура в тези центрове е от ключово значение за туристическите клъстери като цяло, а евентуалното изоставане в това отношение ще възпрепятства развитието на клъстерите, тъй като ще ги лиши от базисни услуги.

Доколкото става ясно от наличната информация, посочените в Националната стратегия на туризма (2007-2016) приоритетни ареали (клъстери) и съответните „входни пунктове“ (центрове) са очертани главно за целите на териториалното и инвестиционното планиране на туризма в Румъния, а не толкова за целите на регионалния маркетинг. Същевременно, липсва информация доколко тези образувания намират реално приложение в туристическата политика на Румъния. За това може да се съди индиректно от доклада на Световната банка за дейността на Министерството на регионалното развитие и туризма (2011), където се казва, че самата стратегия не се прилага и никое от подразделенията на Генерална дирекция „Туризъм“ в министерството не е натоварена с отговорности по нейното изпълнение.

Понастоящем Румъния няма официално приети райони за целите на регионалния туристически маркетинг. В различни сайтове се промотират туристически райони в различна конфигурация, но в наскоро издадените от Министерството на регионалното развитие и туризма рекламни материали, както и в някои популярни туристически сайтове¹⁸, страната се представя със своите исторически райони (Фиг. 11). Те са сравнително ясно обособени, макар че границите им са се променяли през различните периоди. Все пак, дълго време днешните румънски земи са се развивали в различно цивилизационно пространство и това е дало отражение върху етническия им състав и спецификата на културно-историческите ресурси.

Фиг. 11 Исторически райони на Румъния

Южната част исторически винаги е била свързана с историята на балканските народи, като за дълъг период е била част от съседните държави (Българското царство и Османската империя), а в последните близо два века е била васално княжество и независима територия, инициирала обединението на етническите румънски земи. В тази част са обособени три историко-етнографски района: **1) Малка Влахия (Олтения); 2) Голяма Влахия (Мунтения) и 3) Добруджа.**

Източната част се е развивала и като самостоятелно княжество под името Молдова, и като част от Руската империя, а по-късно част от нея остава в бившия СССР (днес Молдова и Украйна). Двата исторически района в днешна Източна Румъния са: **1) Молдова и 2) Буковина.**

Северозападните румънски земи са етнически и културно най-пъстри. Те са съществували като части от: Аварския хаганат, Българската държава, Унгарското кралство, Франкската и Хабсбургската империи, Австроунгария и самостоятелно – като Трансилванско княжество. Историческите региони в тази част на Румъния са: **1) Трансилвания** (заемаща обширна площ от „вътрешната – северозападна част“ на Румънските Карпати), **2) Банат** (равнинната част, прилежаща и преминаваща и на територията на р. Сърбия), **3) Кришана** (равнинните райони на запад от планината Бихор до унгарската граница) и **4) Марамуреш** (най-северозападните полупланински части на страната).

¹⁸ <http://www.romaniatourism.com>; <http://wikitravel.org/en/Romania>

За целите на туристическия маркетинг, в някои случаи историческите райони се обединяват - така например, в сайта на Националния туристически офис на Румъния в Северна Америка¹⁹ те са сведени до 6 на брой:

1) Трансилвания – представен като район с добре запазени средновековни градове, красиви замъци и укрепени църкви, мултиетническо население (вкл. унгарци и германци) и величествени планини;

2) Банат и Кришана – районът е представен с културното богатство на градовете Тимишоара, Арад и Орадя, мек климат, красива природа и възможности за приключенски и спа туризъм;

3) Буковина и Молдова – представени с богат фолклор, природна красота и богата история; специален акцент са рисуваните църкви и манастири на Буковина (обект на ЮНЕСКО) и някои природни обекти - националният парк Seahlau с богато биоразнообразие и ждрелото Bicaz

4) Добруджа – делтата на р. Дунав (обект на ЮНЕСКО), древния пристанищен град Констанца и морските курорти по Черноморското крайбрежие на Румъния

5) Марамуреш – район със живописни села и съхранени традиции; поставен е акцент върху резбованите дървени порти и църкви (обект на ЮНЕСКО) и съхраненото биоразнообразие в национален парк Rodnei Mountains

6) Влахия (Олтения и Мунтения) – представена като пъстра смесица от исторически и природни атракции, с акцент върху многобройните музеи, театри и изложбени зали в столицата Букурещ, ски-курортите и замъка Peles в Карпатите, както и многобройните манастири, в т.ч. Horezu (обект на ЮНЕСКО).

Историческите райони на Румъния, използвани с маркетингова цел, покриват цялата територия на страната, но не съответстват напълно на административно-териториалното ѝ деление. Те отговарят на граници от миналото, които в някои случаи разделят съвременните административни окръзи на 2 или 3 части. Тези маркетингови райони засега не са официално приети и не са обвързани с никакви реални структури за управление, но са обект на обществен дебат. Възможно е с минимални промени границите им да бъдат съобразени с административното деление на страната, както личи от карта, публикувана на сайта на частна туроператорска фирма със седалище в Букурещ²⁰ (Фиг. 12).

Фиг. 12 Исторически райони и административни окръзи в Румъния

¹⁹ <http://www.romaniatourism.com>

²⁰ <http://celendo.eu/Romania-in-Brief.aspx>

Съотнасянето на историческите райони към административните окръзи на Румъния прави възможно изчисляването на важни количествени показатели, въз основа на които може да се покаже „размера“ на маркетинговите туристически райони (Табл. 5).

Табл. 5 Основни количествени параметри на историческите (маркетинговите туристически) райони на Румъния

	Административни окръзи - брой	Площ (кв. км)	Население (хил. д.)	Брой легла, 2012	Брой нощувки, 2012	Площ - дял	Население - дял	Легла - дял	Нощувки - дял
Трансилвания	9	53 192	4 222	69 885	4 584 499	22%	19%	23%	24%
Банат	2	17 217	1 047	15 816	1 097 792	7%	5%	5%	6%
Кришана	3	19 162	1 326	18 162	1 461 919	8%	6%	6%	8%
Марамуреш	2	10 722	925	6 691	316 790	4%	4%	2%	2%
Буковина	1	8 553	688	9 447	586 237	4%	3%	3%	3%
Молдова	7	37 620	4 087	18 143	1 212 964	16%	19%	6%	6%
Олтения	5	29 212	2 419	19 947	1 565 613	12%	11%	7%	8%
Мунтения	11	47 169	6 309	53 561	4 407 015	20%	29%	18%	23%
Добруджа	2	15 570	1 012	89 457	3 933 293	7%	5%	30%	21%
Всичко	42	238	22 035	301	19 166	100	100	100	100

Забележка: Собствени изчисления въз основа на официалната статистическа информация за административните окръзи в Румъния (<https://statistici.insse.ro>)

Статистическите данни сочат, че най-големите райони Мунтения (вкл. гр. Букурещ) и Трансилвания включват съответно 11 и 9 административни окръга с население 4-6 млн. д., разполагат с настанителна база над 50 хил. легла и в тях се реализират над 4 млн. нощувки годишно. Голям обем на туризма е налице и в район Добруджа (30% от леглата и 21% от нощувките) - заради специализацията му в морската рекреация, въпреки че той обхваща само 2 административни окръга и е значително по-малък по площ и население (съответно 7% и 5%). Най-малките райони Марамуреш и Буковина включват само 1-2 административни окръга с население под 1 млн. жители, настанителна база под 10 хил. легла и 300-600 хил. реализирани нощувки (2-3% от общото за страната). Останалите четири района Банат, Кришана, Молдова и Олтения са със сходни показатели за обем на туризма (5-8% от леглата и нощувките), макар че съществено се различават един от друг по брой административни окръзи, площ и население.

Обобщение на чуждия опит в районирането

Резултатите от осъществения анализ на туристическите районираня в други страни са представени обобщено в Табл. 6. Събраната информация показва, че независимо от различията между държавите по отношение на площ, население, административно-териториално деление и място на туризма в националната икономика, броят на използваните туристически райони с маркетингова цел е сходен (7-10 района).

Табл. 6 Основни параметри на туризма и туристическите райони в проучените чужди държави – обобщение

	Ирландия	Хърватия	Румъния
Площ (хил. кв. км)	70	57	238
Население (млн. д.)	4,6	4,3	22
Преки приходи от туризъм (% от БВП)	2,5%	12,1%	1,6%
Общи приходи от туризъм (% от БВП)	9,0%	27,8%	5,1%
Пряко заети в туризма (% от общата заетост)	2,3%	13,3%	2,4%
Брой райони от ниво NUTS 2	2	2	8
Брой райони от ниво NUTS 3	8	21	42
Брой маркетингови тур. райони	7	10	9
Основа за определяне на маркетинговите туристически райони	NUTS 3 райони	Физико-географски области и основни тур. центрове	Исторически области
<i>Относителен "размер" на най-големите райони (дял от общото за страната)</i>			
Площ	20%	27%	22%
Население	28%	27%	29%
Легла	33%	27%	30%
Нощувки	36%	30%	24%
<i>Относителен "размер" на най-малките райони (дял от общото за страната)</i>			
Площ	1%	1%	4%
Население	9%	3%	3%
Легла	9%	1%	2%
Нощувки	7%	1%	2%
<i>Съотношение най-голям към най-малък туристически район (превишение в пъти)</i>			
Площ	20,0	27,0	5,5
Население	3,1	9,0	9,7
Легла	3,7	27,0	15,0
Нощувки	5,1	30,0	12,0

Тези райони обаче са определени на различна база – в Ирландия те почти напълно се припокриват с районите на ниво NUTS 3, където функционират и сравнително силни регионални власти; в Хърватия за основа на туристическото райониране е предпочетено физикогеографското деление на страната, като трите големи природни области Далмация, Славония и п-в Истрия са разделени допълнително, в съответствие с туристическата специализация на основните туристически центрове; Румъния се представя на туристическия пазар със своите исторически райони, които притежават добре изразена културна идентичност и специфика.

Във всички случаи туристическите райони покриват цялата територия на страната и почти винаги са съобразени с административните граници на равнище области (NUTS 3), като един туристически район обхваща от 1 до 11 административни единици. Съответствието с административно-териториалното устройство зависи до голяма степен от това доколко това устройство отразява природогеографските и историческите области на съответната страна.

Данните за „размера“ на туристическите райони в изследваните държави сочат, че навсякъде съществуват значителни различия по основни количествени показатели като площ, население, настанителна база на туризма и реализирани нощувки. Превишението на най-големите спрямо най-малките райони по отделните показатели варира от 3 до 30 пъти, като в много случаи туристическите райони с голяма площ имат нисък дял в общия обем на туризма и обратно – в райони с малка площ е концентрирана голяма част от туристическата индустрия на съответната държава.

Във всички случаи се наблюдава значителна „динамика“ в туристическото райониране, т.е. дори за сравнително кратък период са правени промени в използваната схема на туристическо райониране.

В някои случаи (по-специално в Румъния) се наблюдава паралелно използване на различни районни схеми.

Във всички разгледани страни са определени акценти при представянето (брандирането) на туристическите райони. Техният анализ показва, че не се търси абсолютно уникална „специализация“ на районите (в смисъл на комбинация от туристически продукти), а уникално представяне на съществуващата специализация, дори в случаите когато тя е сходна.

Резултатите от сравнителния анализ насочват към общия извод, че в чуждестранната практика няма универсална „рецепта“ за туристическо райониране, но предложената концепция за България се вписва в съществуващите съдържателни и количествени рамки, установени при проучването на чуждия опит.

Използвани източници:

1. Callanan, M., J. Keogan (eds). *Local Government in Ireland - Inside Out*. Institute of Public Administration, Dublin, 2004.
<file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/Desktop/Local%20Government%20in%20Ireland%20%20Inside%20Out%20-%20Google%20%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8.htm>
2. Croatian Tourism Development by 2010. final version, 18.09.2013
3. Dodescu, A., L. Chirila. Multi-level Governance and Strategic Planning for Regional Development Policy. The Case of Romania in the Context of European Integration. Regional Studies Association, Beijing, 2012 (http://www.regionalstudies.org/uploads/Multi-level_governance_-_Dodescu_Anca_and_Chirila_Lavinia_-_RSA_Beijing_2012.pdf)
4. Failte Ireland - Hotel review 2012.
http://www.failteireland.ie/FailteIreland/media/WebsiteStructure/Documents/3_Research_Insights/1_Sectoral_SurveysReports/Failte_Ireland_hotel_review_2012.pdf?ext=.pdf
5. Failte Ireland. Annual Report 2012.
http://www.failteireland.ie/FailteIreland/media/WebsiteStructure/Images/90x60_ListingsThumbnails/News/Failte-Ireland-Annual-Report-2012-pdf-2MB.pdf?ext=.pdf
6. <http://celendo.eu/Romania-in-Brief.aspx>
7. <http://factsonline.agriculture.gov.ie/support+agencies/department+of+arts,+sports+and+tourism.htm>
8. <http://tourismirelandinfo.com/> - официален сайт за туристическа промоция на наднационалната агенция за маркетинг Tourism Ireland
9. <http://wikitravel.org/en/Romania>
10. <http://www.cso.ie> - официален сайт на Националната статистическа служба на Ирландия: Резултати от преброяване 2011.
11. <http://www.discoverireland.ie/> - официален сайт за туристическа промоция на Република Ирландия, поддържан от Националната туристическа организация Fáilte Ireland
12. http://www.dzs.hr/default_e.htm
13. <http://www.federatiaturism.ro/> - сайт на Федерацията на асоциациите за туристическа промоция на Румъния
14. <http://www.fptr.ro/> - сайт на Федерацията на румънските работодатели в туризма
15. <http://www.irelandnorthwest.ie/> - официален сайт на Северозападния туристически район
16. <http://www.iztg.hr/UserFiles/file/institut/Hrvatski-turizam-u-brojkama-2013-Broj-04.pdf>
17. <http://www.iztg.hr/UserFiles/Pdf/Projekti/Informacije/Hrvatski-turizam-u-brojkama-2011-Broj-04.pdf>
18. <http://www.mint.hr/UserDocsImages/130426-Strategija-turizam-2020.pdf>
19. <http://www.osi.ie> - Ordnance Survey Ireland - National Mapping Agency
20. <http://www.romaniatourism.com> – официален сайт на Националния туристически офис на Румъния в Северна Америка
21. <http://www.romaniatravel.com/>
22. <http://www.southeastireland.com/> - официален сайт на Югоизточния туристически район
23. <http://www.spas.ro/> - сайт на организацията на собствениците на спа-съоръжения в Румъния
24. <http://www.tourismireland.com/> - официален корпоративен сайт на наднационалната агенция за маркетинг Tourism Ireland
25. <http://www.turism.ro/>
26. <http://www.visitdublin.com/> - официален сайт на туристически район Дъблин

27. INSTITUTUL NATIONAL DE STATISTICA (<https://statistici.insse.ro>)
28. Integrated Overall Regional Approach to Reorganizing and Developing the Tourist Industry in Croatia and Montenegro, Touristic Masterplan for Montenegro, Executive summary, DEG, 2001
29. Monero, A. M. (ed). Local Government in the Member States of the European Union: a comparative legal perspective. National Institute of Public Administration, Spain. Enero, 2012. <file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/Desktop/Local%20Government%20in%20the%20Member%20States%20of%20the%20European%20Union%20%20A%20Comparative%20...%20-%20Google%20%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8.htm>
30. Romania National Tourism Master plan 2007-2026. UNWTO, 2006. http://www.amcham.ro/UserFiles/articleFiles/Master%20Plan%20Section%20A,%20B,%20C%20&%20D%20-%20Situation%20Analysis_05131452.pdf
31. S.I. No. 394/1993 - Local Government Act, 1991 (Regional Authorities) (Establishment) Order, 1993. <http://www.irishstatutebook.ie/1993/en/si/0394.html>
32. Surd, V., V. Constantin, C. Kantor. Strategic Vision and Concept of Regional Planning and Sustainable Development in Romania based on the Use of Geospatial Solutions. International Journal of Energy and Environment. Issue 1, Vol. 5, 2011. (<http://ww.w.naun.org/multimedia/NAUN/energyenvironment/19-727.pdf>)
33. Travel & Tourism. Economic Impact – Bulgaria. WTTC, 2014 (file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/Desktop/WTTC_Bulgaria2014.pdf)
34. Travel & Tourism. Economic Impact – Croatia. WTTC, 2014. http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/croatia2014.pdf
35. Travel & Tourism. Economic Impact – Ireland. WTTC, 2014. http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/ireland2014.pdf
36. Travel & Tourism. Economic Impact – Romania. WTTC, 2014 (<file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/Desktop/romania2014.pdf>)
37. World Bank, 2011. Romania Functional review – Regional Development and Tourism. Final Report. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/12294/NonAsciiFileName0.pdf?sequence=1>
38. www.mint.hr – Официален туристически сайт на Хърватия
39. Zarman, Gh., V. Vasile, Z. Goschin, E. Rosca. Typology and Planning of the Tourism Regional Development in Romania. The USV Annals of Economic and Public Administration. Vol. 12, Issue 1 (15), 2012. <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/article/viewFile/450/472>